

Sygn. akt I NSNc 444/21

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

7 września 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Adam Redzik (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Aleksander Stępkowski

Radosław Tomasz Jeż (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa Z. M. L. reprezentowanej przez przedstawiciela
ustawowego I. M. N.-L.

przeciwko M. M.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw
Publicznych 7 września 2022 r.

skargi nadzwyczajnej Prokuratora Generalnego od nakazu zapłaty w postępowaniu
upominawczym Sądu Rejonowego w B. z 30 sierpnia 2006 r.,

sygn. VII Nc [...]:

- 1. uchyla zaskarżony nakaz zapłaty i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w B.;**
- 2. kosztami sądowymi postępowania ze skargi nadzwyczajnej obciąża Skarb Państwa.**

UZASADNIENIE

I.

I.1 Prokurator Generalny (dalej również: Skarżący) wniósł skargę nadzwyczajną od prawomocnego nakazu zapłaty wydanego przez Sąd Rejonowy w B. z 30 sierpnia 2006 r., VII Nc [...], w sprawie z powództwa „I.” M. L. przeciwko M. M. o zapłatę, zaskarżając ten nakaz w całości.

Na zasadzie art. 89 § 1 pkt 1 i 2 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (t.j. Dz.U. 2021, poz. 1904, dalej: u.SN) zaskarżonemu orzeczeniu zarzucił:

I. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 30 i 76 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997, Nr 78, poz. 486 ze zm., dalej: Konstytucja RP) takich jak godność człowieka i ochrona konsumenta, jako strony słabszej strukturalnie w stosunkach prywatnoprawnych z przedsiębiorcą przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi przez orzeczenie nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym wierzytelności wynikającej z zawartej przez M. M. z P.P.H.U. [...] I. N.-L. umowy o pośrednictwo finansowe bez zbadania potencjalnie nieuczciwego charakteru zapisów umowy z którego wynikało zobowiązanie,

II. naruszenie w sposób rażący prawa materialnego tj. przepisów art. 359 § 2¹ k.c., art. 359 § 2² k.c., oraz 359 § 2³ k.c., przez niewłaściwe ich zastosowanie i orzeczenie zgodnie z żądaniem pozwu o obowiązku zapłaty przez M. M. kwoty 500,00 zł wraz z umownymi odsetkami w wysokości 20 zł za każdy dzień opóźnienia od dnia 22 kwietnia 2006 r., co stanowi 120% w skali miesiąca, podczas gdy wskazane przepisy w brzmieniu obowiązującym zarówno w dacie czynności prawnej z której wynikał obowiązek zapłaty odsetek umownych, jak i w dacie orzekania przez Sąd, stanowiły, że maksymalna wysokość odsetek wynikająca z czynności prawnej nie może w stosunku rocznym przekraczać czterokrotności wysokości stopy kredytu lombardowego Narodowego Banku Polskiego tj. 22% w skali roku, a jeżeli przekracza tę wysokość to należą się odsetki maksymalne.

Na zasadzie art. 91 § 1 u.SN Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi

Rejonowemu w B., I Wydział Cywilny, z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

I.2. Uzasadniając podniesione zarzuty Skarżący wskazał, że 20 lutego 2006 r. w życie weszły przepisy art. 359 § 2¹ § 2² i § 2³ k.c., zgodnie z którymi: maksymalna wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej nie mogła w stosunku rocznym przekraczać czterokrotności wysokości stopy kredytu lombardowego Narodowego Banku Polskiego (odsetki maksymalne), jeżeli wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej przekracza wysokość odsetek maksymalnych, należały się odsetki maksymalne, postanowienia umowne nie mogły wyłączać ani ograniczać przepisów o odsetkach maksymalnych, także w razie dokonania wyboru prawa obcego. W takim przypadku stosowało się przepisy ustawy. Umowa o pośrednictwo finansowe, która jest źródłem wierzytelności objętej zaskarżonym nakazem zapłaty zawarta została 21 marca 2006 r., a więc gdy zacytowane wyżej bezwzględnie obowiązujące przepisy już obowiązywały. Również późniejszy nakaz zapłaty był wydany w takim stanie prawnym. Wobec tego należy ocenić, że orzeczenie to zostało wydane z rażącym naruszeniem prawa.

Skarżący wskazał, że wystąpienie przez Prokuratora Generalnego ze skargą nadzwyczajną jest konieczne dla zapewnienia zgodności orzeczenia z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Aczkolwiek adresatem tej zasady są przede wszystkim organy tworzące prawo, to funkcjonalnie odnosi się ona również do stosowania prawa. Nadto z zasady tej wyprowadzana jest zasada pochodna zaufania obywatela do państwa, z którą wiąże się bezpośrednio zasada bezpieczeństwa prawnego. Bezpieczeństwo prawne winno być przy tym rozumiane nie tylko formalnie jako przewidywalność działań władzy publicznej, ale także jako skuteczne zabezpieczanie dóbr życiowych człowieka i jego interesów. Orzeczenia sądowe powinny być sprawiedliwe, wydawane w oparciu o przepisy prawa, które jest stosowane i zinterpretowane w sposób prawidłowy. Powyższe odnosi się również do nakazów zapłaty, które są orzeczeniami merytorycznymi zrównanymi w skutkach z wyrokami.

Skarżący podniósł też, że wysokość odsetek winna bowiem być związana z ekwiwalentnością wynagrodzenia pożyczkodawcy, stanowić zabezpieczenie wymuszenia terminowości spłaty zadłużenia. Nie mogą zaś stanowić niemożliwe do wykonania dla pożyczkobiorcy zobowiązanie do zapłaty. Wydanie przez Sąd orzeczenia, z którego wynika powinnośc zapłaty odsetek w wysokości 1460 % w skali roku, w sytuacji gdy obowiązujące w dacie zawarcia umowy przepisy określały wysokość odsetek maksymalnych na poziomie 22% w skali roku, jest niewątpliwie sprzeczne nie tylko z bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa, ale także z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Orzeczenie to usankcjonowało „lichwiarski” charakter zapisów umowy, co godzi nie tylko w obowiązujący porządek prawny, ale także w wartości chronione przez system prawa stanowiące podstawę wprowadzonych przepisów o odsetkach maksymalnych i jest niewątpliwie sprzeczne ze sprawiedliwością społeczną.

Skarżący podkreślił też, że w postępowaniu egzekucyjnym prowadzonym przeciwko Pozwanemu na podstawie zaskarżonego nakazu zapłaty łączna kwota objęta egzekucją, według stanu na 1 grudnia 2020 r., wyniosła 111 546,82 zł, z czego na tamten dzień wyegzekwowano już kwotę 59 643,71 zł, a do wyegzekwowania pozostało 51 903,11 zł.

Prokurator Generalny podniósł też, że Sąd orzekający w niniejszej sprawie zobowiązany był do respektowania zasad konstytucyjnych oraz chronionych konstytucyjnie wolności i praw człowieka i obywatela, w tym godności człowieka wskazanej w art. 30 Konstytucji RP i wiążącego się z nim, a możliwego do wyprowadzenia z art. 76 Konstytucji RP prawa oczekiwania do wywiązania się przez władze publiczne z obowiązku podejmowania działań chroniących konsumenta przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi.

II.

II.1. Nakazem zapłaty w postępowaniu upominawczym z 30 sierpnia 2006 r. Sąd Rejonowy w B. nakazał Pozwanemu M. M., aby zapłacił Powodowi M. L. kwotę 500 zł z umownymi odsetkami w wysokości 20,00 zł za każdy dzień opóźnienia od 22 kwietnia 2006 r.

W uzasadnieniu Sąd Rejonowy wskazał, że 21 marca 2006 r. Pozwany M. M. zawarł z Firmą P.P.H.U [...] I. N.- L. z siedzibą w B. umowę o pośrednictwo finansowe, na podstawie której firma P.P.H.U. [...] zobowiązała się do podjęcia działań prowadzących do zawarcia przez Pozwanego umowy o pożyczkę gotówkową. Według § 6 umowy wynagrodzenie stanowiła kwota 500 zł, płatna do 21 kwietnia 2006 r. W przypadku niedokonania zapłaty w wyżej wskazanym terminie strony ustaliły odsetki umowne w wysokości 20 zł za każdy dzień opóźnienia od dnia 22 kwietnia 2006 r. do dnia zapłaty. Pozwany mimo wezwania do zapłaty z 10 maja 2006 r. należności nie uregulował i w dniu 24 sierpnia 2006 r. I. N. L. sprzedała wierzytelność Powodowi, prowadzącemu działalność gospodarczą pod firmą „I.” M. L.. Pozwany 24 sierpnia 2006 r. potwierdził odbiór zawiadomienia o przelewie wierzytelności.

II.2. W uzasadnieniu zaskarżonego nakazu zapłaty, sporządzonym w trybie art. 92 u.SN, a więc już po wniesieniu skargi nadzwyczajnej, Sąd Rejonowy wskazał, że niezastosowanie art. 359 § 2¹, § 2² i § 2³ k.c., regulujących odsetki maksymalne, nastąpiło w wyniku omyłki.

II.3. Nakaz zapłaty nie został zaskarżony i po uprawomocnieniu się stanowi tytuł wykonawczy, na podstawie którego prowadzone jest przeciwko Pozwanemu postępowanie egzekucyjne.

II.4. Powód M. L. zmarł [...] 2019 r. Spadek po nim na podstawie testamentu notarialnego nabyła w całości córka Z. M. L., reprezentowana przez matkę I. M. N.- L., która przyjęła spadek w imieniu małoletniej córki z dobrodziejstwem inwentarza.

Przedsiębiorstwo zmarłego M. L., który prowadził działalność gospodarczą pod firmą „I.” M. L., zostało objęte zarządem sukcesyjnym, sprawowanym przez G. M.. Postanowieniem z 9 lipca 2021 r. powyższy zarząd sukcesyjny został przedłużony do 20 lutego 2023 r.

III.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

III.1. Skarga nadzwyczajna jest środkiem zaskarżenia prawomocnych orzeczeń w sytuacjach absolutnie wyjątkowych, gdy nie istnieje droga do naprawienia szkody wynikłej ze stosowania prawa przez sądy z wykorzystaniem innych środków zaskarżenia. Wówczas ziszcza się możliwość podniesienia środka, który ma prowadzić do obrony prawa, do korygowania prawomocnych orzeczeń sądowych, które nie są sprawiedliwe, nie zostały wydane na podstawie prawidłowo zrekonstruowanych norm prawnych lub nie odzwierciedlają poprawnie zebranego i ocenionego materiałowemu dowodowemu.

Artykuł 89 § 1 ustawy o SN stanowi, że wniesienie skargi nadzwyczajnej przez uprawnione do tego podmioty może nastąpić „jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej” o ile 1) orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP, lub 2) orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub 3) zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego.

Przepis powyższy musi być odczytywany w kontekście norm konstytucyjnych, w tym zasady pewności prawa, której rozumienie nie może prowadzić do naruszenia podstawowych praw człowieka. W konsekwencji wzruszenie prawomocnego orzeczenia skargą nadzwyczajną może nastąpić z powodu oczywiście rażącego naruszenia prawa przez sąd, ale też w sytuacji, gdy sąd dokonując rekonstrukcji normy prawnej nie miał na względzie naczelnych zasad zdekodowanych z Konstytucji RP, w tym z art. 2 Konstytucji RP. W takim przypadku orzeczenie może okazać się pozornie zgodne z brzemieniem ustawy, ale będzie prowadzić do dysonansu z zasadami konstytucyjnymi, które mają pierwszeństwo i winny determinować wykładnię ustawy dokonywaną w drodze sądowego stosowania prawa. Do takiej sytuacji może dojść m.in. w przypadku, gdy przepis, który stał się podstawą rozstrzygnięcia, zostanie następnie uznany za niekonstytucyjny. W tym kontekście skarga nadzwyczajna może i powinna pełnić funkcję skonkretyzowanej skargi konstytucyjnej. W sprawach wywołanych

skargą konstytucyjną przedmiotem kontroli może być wyłącznie przepis ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o określonych w Konstytucji RP wolnościach lub prawach albo obowiązkach skarżącego, natomiast w sprawach ze skarg nadzwyczajnych Sąd Najwyższy dokonuje kontroli konkretnej konstytucyjności zaskarżalnego orzeczenia.

III.2. W orzecznictwie Sądu Najwyższego w sprawach dotyczących skarg nadzwyczajnych przyjmuje się, że „ocena tego, czy doszło do rażącego naruszenia prawa, jest uzależniona od takich kryteriów jak: pozycja naruszonej normy w hierarchii norm prawnych, istotność naruszenia, a także skutki naruszenia dla stron postępowania.” (m.in. wyroki Sądu Najwyższego: z 21 września 2021 r., I NSNc 107/21; z 5 maja 2021, I NSNc 159/20; z 3 czerwca 2020 r., I NSNc 46/19).

III.3. Przechodząc do realiów sprawy, nie budzi wątpliwości, że niezastosowanie przez Sąd art. 359 § 2¹, § 2² i § 2³ k.c., w których określono wysokość odsetek maksymalnych i skutki zastrzeżenia w umowie odsetek przekraczających tę wysokość, stanowi oczywiste naruszenie prawa. Dotyczyło niezastosowania norm bezwzględnie obowiązujących, systemowo istotnych dla prawa zobowiązań, tworzących gwarancje autonomii woli strony. To oczywiste naruszenie doniosłych systemowo unormowań prawnych doprowadziło dodatkowo do dotkliwych skutków społecznych. Wszystko to każe uznać, że Sąd Rejonowy dopuścił się rażącego naruszenia prawa, ponieważ błędnie nie zastosował obowiązującej normy prawnej o charakterze bezwzględnie wiążącym. Sąd w uzasadnieniu nakazu przyznał, że nastąpiło to w wyniku omyłki. Nie ma jednak wątpliwości, że naruszenie to dotyczyło norm, które mają funkcję ochronną istotną dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Skutkiem tego naruszenia, Pozwany ma dług, którego łączna wysokość przekroczyła ponad dwieście razy wartość otrzymanego przez Pozwanego świadczenia.

Niezbadańcze przez Sąd abuzywnego charakteru postanowień umownych, jak również zgodności jej postanowień z zasadami współżycia społecznego, należy

ponadto uznać za naruszenie powoływanej przez Skarżącego normy zawartej w art. 76 Konstytucji RP.

Spełnienie ogólnej przesłanki skargi nadzwyczajnej wynika zarówno z naruszenia zasady pewności prawa i przewidywalności rozstrzygnięć sądowych, jak również obowiązku zapewnienia przez państwo minimum sprawiedliwości w stosunkach społecznych.

III.4. Na marginesie Sąd Najwyższy zwraca uwagę, że do rozważenia jest podniesienie wątpliwości czy obowiązek zapłacenia kwoty 20 zł za każdy dzień opóźnienia należy w ogóle traktować jako zastrzeżenie odsetek. Brak jest zarówno wskazania kwoty, od której odsetki są obliczone, jak również stawki odsetek. W rezultacie nie można stwierdzić, jaka kwota jest należna w przypadku, gdy dłużnik opóźnia się ze spełnieniem części świadczenia. Obowiązek zapłaty zryczałtowanej kwoty za opóźnienie – zamiast w charakterze odsetek – można interpretować jako karę umowną, niedopuszczalną w przypadku świadczenia pieniężnego.

III.5. W świetle powyższego, Sąd Najwyższy, na podstawie art. 91 § 1 u.SN orzekł, jak w sentencji.

O zniesieniu kosztów postępowania przed Sądem Najwyższym orzeczono na podstawie art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.s.n.

[as]